

IVO TROŠT:

Trdna vera.

I.

benem so tisti čas služili v vojski očetje in sinovi. Tudi pri Grudnu na Velikem Logu so čutili to nena-
vadno premembo. Milan, najstarejši sinko, je kar v
mestu zamenjal skromno dijaško obleko za vojaški
kroj, odložil knjige in zadel na ramo puško. Neko-
liko mesecev pozneje so še tisto pomlad pozvali v
vojno službo očeta Andreja Grudna, petdesetlet-
nika.

Gospodinja mati Grudnovka je poslej s hčerkama obračala zemljo,
kakor je znala in mogla. Podpore v denarju in zlasti v živilih sta pro-
sila oba, oče in sin. Poštni zavitki so romali za njima, kamor je velela
številka vojne pošte, za Milanom naravnost v strelske jarke na Poljsko.
Kmalu so nehali. Nehala so tudi njegova pisma na Veliki Log. »Joj, ko
bi bil padel!« so se zgražale mati ter Zorka in Ivana. S trepetajočim
srcem so poslušale raznovrstne nevesele vesti z bojišča na Ruskem,
a o Milanu ni bilo nikakršnih. Povsod, kjer je kdo priporočal, so pozve-
dovali, če ni morda ranjen ali mrtev, toda zaman.

Neki večer so zopet ugibali, kaj bi se bilo primerilo bratu v kopriv-
nati obleki in ob hrani iz listov repe pred ruskimi topovi. Joško, za
Milanom najstarejši brat, pripoveduje, da je slišal pogovor v bližnjem
trgu, kako je neki polk pobegnil z avstrijske strani z vojaško godbo
naravnost k Rusom v ujetništvo.

Vsa družina je bila edina z željo, naj bi bil Milan tudi med temi
srečniki. »Ostal bi vsaj živ! Rusi ga ne bodo mučili!« je menila mati.
»In sestradali,« pomaga mlajša Ivanka, dočim pritisne Zorka pred-
pasnik na oči in zajoče: »Nekaj mi pravi, da z našim ne bo dobro. Da
bi vsaj ne bil zadet! Oh!...« S prepričevalnim glasom jo zavrne mati:
»Jaz pa slutim, da je naš Milan nekje na varnem. Nič hudega ga še ni
dohitelo.« Otroci so hvaležno pogledali mater. Saj je bila to tudi njih
želja, in materine slutnje navadno niso bile prazne.

Naslednje jutro se zglesi pri Grudnu na vse zgodaj orožnik s
puško na rami in povprašuje, če ni morda »študent« Milan doma.
»Od vojakov je pobegnil. Če ga ni tu, se skriva kje v bližini ali jo je
pa — Judež! — popihal pomagat Rusu.«

Mati je branila sina, češ, v vseh šolah je bil doslej med tistimi,
ki so najboljše vse znali in vedeli. »A da bi zdaj in tako v kratkem
zašel na napačna pota, ne verjamem. Doslej je vedno ravnal vse prav,
celo hvalili so ga vsi za to. Poleg plemenitega sadu ne rastejo na hruški
tudi lesnike.« — Orožnik je pa razlagal: »Večina slovenskih dijakov se

je že v miru navduševala za Ruse, za Rusijo in za Slovanstvo. Sami izdajalci! Cesarju so prisegli zvestobo, pa so prisego pogazili in izdali domovino, rodovino, cesarja in svoje sovražniku!»

Grudnovi so strmeli. Nihče se ni več drznil črhiniti besedice. Jezen je odhajal orožnik ter grozil z vešali in smrtjo. Hudi časi so se vrstili poslej pri Grudnovih. »Rusi — naši sovražniki? Ali zato, ker se tepejo z Nemci Francoz, Rus, Anglež in celo Amerika, a mi moramo pomagati Nemcu in Turku? Čigava domovina je v nevarnosti?« Tako so izpraševali Grudnovi otroci mater Marijano, ki jim ni smela odgovoriti po resnici. Ponavljala je le svoje trdno prepričanje, da je njen Milan nedolžen, da mu ni zato nič hudega, pa naj bo že kjerkoli. Materino srce se ne more varati.

Deseti dan je pisal oče: »Milan je izdal avstrijsko zastavo. Pobegnil je k Rusu. Meni so zaradi tega našili na rokav črki p. v. (nezanesljiv). Doma nismo sina nikoli učili take grdobije. Bog se nas usmili! Vse nas bodo grdo gledali zaradi njega.« — Mati je strmela predse, a jokala ni in govorila ni ničesar.

II.

Tretje leto svetovnega požara so poslali petdesetletnike domov. Tudi Gruden se je vrnil k družini, a strt, malodušen. Govoril je: »Do smrti mi bodo očitali sina in njegovo sramoto. In še po smrti! Boste videli!« Otroci so ga pogledovali pomilovalno. Niso ga umeli. Zakaj pa ni mati tožila nikoli tako? Javno sicer in naravnost tudi ni zagovarjala sina in begunstva, a ko sta bila z možem sama brez prič, mu je razlagala: Ali ni bil v šoli ravno tak? Samo Slovenec, Slovan, celo Rus je hotel biti. Niti profesorska svarila niso nič zalegla njemu ne nam. Naj ne bo preveč glasan. Škoda za njegovo nadarjenost! Na Dunaju nimajo radi takih. Nemškim dijakom je dovoljeno vse, še to, da nas in naš rod sramote s slovenskimi psi, rod brez pravic na solncu, ustvarjen za to, da hlapčuje, da služi drugim.

»Ali nam ni bilo dobro pred vojno?« vpraša Gruden.

»Ne rečem, da je bilo drugim slabše. A črncem v Afriki — je trdil Milan — so puščali Nemci več pravic nego svojim Slovanom v Evropi.«

»En sam človek še ni preobrnil sveta.«

»Več ljudi pa, ki so mu pomagali, je preobrazilo lice zemlje — je poudarjal Milan.«

»Ustreljen bo ali pa obešen, ko se vrne. Še to sramoto na starost.« Grudnovka se je zgrozila kot smrtno zadeta levinja z mladiči: »Ne, ti pravim! On je tudi sedaj premislil, kakor še vselej, kaj ukrene, da se mu ne bo treba vračati — v robstvo.«

»Nikoli več ga ne bomo videli!«

»To je vse v božjih rokah. Ne obupuj, Andrej! Kaj pa, če bodo premagani Nemci?« Sedaj je vzrožil Gruden, kakor je bil slišal v vojni: »Nikoli! To mi verjemi, Marjana! Nikoli! Nemci nikoli, Avstrija nikdar!«

»Kar še ni bilo, se lahko zgodi. Bog deli srečo tudi zaničevanim in teptanim, ne samo Nemcem. Moje srce mi šepeče: Naš Milan se vrne zdrav in čvrst. Saj se on — le on bori za svojo domovino, ne pa za zmago Nemcev, Avstrije in Turkov.«

»Tiho! Žena, ne brbraj nesmisli, neumnosti! Na sumu nas imajo, ušesa so povsod nastavljena v našo pogubo, in z bajoneti nam zgrade tako govorjenje. Koliko jih že počiva za take besede na Suhem bajerju pod Golovcem!«

Kmalu potem je prišla dopisnica »Rdečega Križa«, ki je tedaj posredoval med begunci in njih svojci, med ujetniki in njih domačini, posredoval celo med dobrovoljci na bojiščih in njih domom — tudi na Velikem Logu. Milan je pisal: Zdrav sem. Godi se mi dobro. — Samo to. Vedeli so vendar Grudnovi, da je živ in neranjen. Po številki na karti je pa orožnik ugotovil, da je Milan v dobrovoljski legiji v nam sovražnih vrstah na solunskem bojišču. »Obesili ga bomo, če bo ujet. Kakor tatinska mačka bo visel,« je samozavestno pretil orožnik in pljunil. Odhajaje se je hudi mož še oziral, kakor da išče nekoga po skrivnih kotih Grudnovega doma.

»Tako je, tako! Res! Bog se nas usmili! Mi smo nedolžni!« je ponavljal Gruden za orožnikom, varuhom zakona in javne varnosti.

Četrto vojno leto je že od pomladi nadalje ta mož nehal obiskovati Grudnovo hišo. Nekaj je viselo v zraku: kakšen bo konec vojne? — Ljudje so stradali, vojaki tudi, a prazen in bojazen pa vojno trpljenje so slabi zavezniki. »Našim zaveznikom ob Marni se ne godi najbolje!« je šinil kdove odkod glas po deželi. Avstrijski Slovani so javno govorili in časopisi so pisali odkrito o razmerah po razpadu Avstrije.

»Srce mi hoče počit!« je tožila mama Grudnova. »Ne vem, da li od veselja ali toge.« In s solznimi očmi je motrila svojo družinico, ki je od nje pričakovala tolažilne besede. »Nekaj se nam bliža — nemir, vihar in tudi solnce.« Za njo sta zajokali obe hčerki, dočim se je oče umikal brez besede. —

Med žetvijo prispe s pošto na Veliki Log zopet dopisnica z rdečim križem. Vsi so se razveselili, poštar sam je ostal resen. Milan namreč ni več poročal: Zdrav sem in ... marveč: »Vaš sin je padel junaške smrti na solunski fronti.« Nepoznana roka je to pisala in nepoznana roka je nalašč prečrtala besedo »junaške« in s tem urezala Milanovi mami kolikor črt, toliko globokih ran v srce.

»Kakor pes bo pokopan na Kajmakčalanu. Turki mu nataknejo glavo ...« je lagal orožnik, ki je došel, da prečita dopisnico. Grudnova

mama ga je pa zavrnila: »Saj ste vi slabši od Turkov, ko ga niste živega ne mrtvega pustili v miru. Sam je odgovoril Bogu za vse. Moj otrok se je boril za domovino.« — »Vse bi vas postreljal na Suhem bajerju!« se je zgrozil mož in zmagovito odšel.

Po tem dogodku je prav kmalu počil glas od solnčnega vzhoda: »Srbi s slovanskimi dobrovoljci so prebili na Kajmakčalanu sovražno vojsko. Premagali so Bolgare. Obroč je počil. Sedaj so na vrsti Turki, potem pride Avstrija.« —

III.

Ljudje niso mogli pojmiti, da je resnica, kar se je vrstilo tisto jesen l. 1918. tako naglo. Zmaga in prevrat. Narodni svet in narodna obrana. Vojska se vrača iz Italije. Jugoslavija in Srbi. Nedoločena bodočnost koroškim Slovencem in primorskim Slovenom. Dalmacija in naše morje. Novi kralj in njegov junaški rod...

Grudnovka je pripovedovala z olajšanim srcem vsa vedra: »Da, da! Za tq, sedaj res našo domovino se je boril in padel moj otrok, naš Milan. Kdo se je varal; vi ali on? Kakor se nisem motila jaz v slutnji, se ni motil on zaradi domovine. Tako je!« —

»Za Srbe se je boril,« popravlja gospodar, ki se še ni vživel v dejstvo, da smo mi z njimi v isti kraljevini. Žena ga je zavrnila: »A vi, ki ste se borili za Nemce in za Turke, kaj bi imeli mi danes od tega, ko bi zmagali nasprotniki? Ej, naša zlata mladina je tudi dobro vedela, kaj dela!«

Gruden je čutil v srcu, da govori žena prav, a je molčal iz stare kljubovalnosti.

Prismehljaj se je prvi Vidov dan v novi državi. V cerkvi so oznanjali, da se bomo ta dan spominjali v molitvi vseh junakov, ki so padli za našo domovino od bitke na Kosovem polju do zmage na Kajmakčalanu. Ko je duhovnik imenoval te junake v molitvi, je Grudnovko zmogel glasen jok, za njo so zaplakale še druge matere, soproge, sestre in hčerke, ki so jim ostali svojci na bojišču.

»Ali ste slišali? Nisem se motila. Tudi za našega so danes molili,« so bile Grudnove mame prve besede, ko je stopila s cerkvenega praga na pokopališče. Ponosno se je ozrla po sosedah, celo izzivalno. A vašcanke so ji pritrjevale, dobro vedoč, kako vseč ji de tako priznanje. V njeno srce, v obitelj in vso hišo se je vrnil mir in tiho zadoščenje.

Dve leti pozneje so postavili na pokopališču na Velikem Logu vsem padlim vojakom skupen spomenik, lep in dostojen, kakor se spodobi hrabrim borcem. Z zlatimi črkami so vklesali v kamen njih imena. Blestelo se je med njimi ime Milana Grudna. Ves ponosen je prispeval k stroškom tudi oče Gruden. Ni se več bal javnega mnenja in očitkov.

»Mi smo branili svojo prejšnjo državo res kot tujci, najemniki. Pri Piavi smo zagnali puško v koruzo in šli domov. Za nami je streljal še ves teden Lah ter se bahal, da nas je zmagal. Ali ta naš Milan, moj sin, počiva med onimi, ki je bežal sovražnik pred njimi.« — Tako je govoril Andrej Gruden, ko je pozabil na vojaški strah. Možje mu niso ugovarjali. Toda če je razlagala to razliko sosedam Grudnovka in zatrjevala, da je ona skoro vse slutila že naprej, kako se preokrene, so ji priznavale na glas: »Zares! Malo mater v naši državi je imelo tako trdno vero.«

Ob desetletnici probitja solunske fronte je njena neutešena materska ljubezen dobila nekje sliko cerkve na grobišču padlih junakov, kjer je v kamen vrezano ime Milana Grudna, podporočnika na Kajmakčalanu. Sliko je na domačem pokopališču prilepila v nedeljo potem na skupni spomenik poleg sinovega imena. Ozrla se je na križ, na sinovo ime in na pravoslavno kapelo na sliki in se zgrudila na kolena ...

Hčerki sta našli mater onesveščeno in sta jo odvedli domov.

Naši zemlji.

O, zemlja, ti naša majka,
pozdravljena tisočkrat! ...
Ti si nam kakor bajka,
ki hodi jo deca iskat!

Pomlad te je spet razorala,
plug je v živo zadel:
brazde so krvavele
in mak je rdeči žarel.

Iz ran je vstalo življenje
in vstal je tvoj blagoslov,
iz ran nam je kruhek vzrastel,
jesen ga spravlja pod krov.

O, zemlja, ta tvoja ljubezen
je kakor pozdrav od Boga,
in vsaka naša stopinja
nam pravi, da smo doma.

In vsaka drobna rastlina,
ki daješ ji hrano in kri,
ve, da si domovina
in majka, zemljica ti!

In vsaka ptičica mala,
ki hodi k tebi v vas,
v vas in v šolo in v svate,
nam pravi in kliče na glas,

da je zlata Svoboda
tvoj zakon in tvoje ime
in da je večna priroda
zapisala nam ga v srce.

In da smo stoletja živeli
kot ptičke, zaprte v kletih,
in da je takšno življenje
ponižanje, kazen in greh.

O, zemljica naša bogata,
ti nas življenja učiš
in ti nam v desetem letu
Svobode ljubezen deliš ...

In ti nam daješ spoznanje
in nam odpiraš oči:
življenje je darovanje
in sad je srčne krvi.

In dom je sreča in zdravje
in sloga je vera in moč,
svoboda je solnce življenja,
življenje brez solnca je noč!

Anica Črnejeva.